

ב' בתמוז 08.07.2024

אזרחות/ החינוך העצמאי

חוק השבות

מדינת לאום יהודי וחוק השבות - הילכו שניהם יחדיו?

מאת שלו יריב

חוק השבות קובע כי כל יהודי זכאי לעלות לארץ ישראל ולקבל אוטומטית אזרחות ישראלית מכוח חוק השבות. חוק השבות מיועד לבטא את העובדה שמדינת ישראל היא מדינת הלאום היהודי ולכן היא מאפשרת את שיבתו של כל יהודי למולדתו בכל עת (שאקי, תשל"ז).

בחוק השבות, שנחקק בשנת תש"י (1950) נכתב כי "כל יהודי זכאי לעלות ארצה". בחוק לא הוגדר "מיהו יהודי" לענין חוק זה. שופט בית המשפט העליון, משה זילברג, טען בזמנו כי "אין נודעת חשיבות מרובה כל כך לדיוק ההגדרה המשפטית של 'מיהו יהודי' כי חוק השבות, סוף סוף לא לסכסוכים ולמשפטים נוצר. מטרתו היא שיבת בנים לגבולם..." (שאקי, תשל"ז).

במשך השנים התעוררו סיכוכים משפטיים מחוסר ההגדרה ועל כן בשנת תש"ל (1970) נערך תיקון לחוק השבות "לעניין

חוק מי זה 'יהודי' - מי שנולד לאם יהודייה או שנתגייר ואינו בן דת אחרת" (שאקי, תשל"ז).

למרות התיקון נותרו בחוק השבות פרצות, בעוד אחת מהן מתייחסת לסעיף 4א בחוק - "סעיף הנכד". חוק השבות במתכונתו הנוכחית מאפשר לאנשים שאינם יהודים על פי ההלכה לקבל אזרחות ישראלית - בן / בת זוג, בן ונכד של יהודי הם זכאי חוק השבות, אף על פי שאינם יהודים כלל. הזכות מוענקת גם אם הקרוב היהודי אינו בין החיים (למשל, אלמנה של יהודי) וכן בין שקרוב המשפחה היהודי עולה לארץ עם קרוביו ובין שלא (שיף, 1881).

השופטת עדנה ארבל התייחסה לסיבות לסעיף זה. בין השאר, הסעיף נועד לעודד יהודים לעלות לארץ, אף אם משפחתם איננה יהודית, בעוד המטרה היא איחוד משפחות והגשמת הזכות לחיי משפחה משותפים (שיף, 1881).

לעומת זאת, פרופ' רות גביון מביעה התנגדות ל"סעיף הנכד" וטוענת כי לא ברור מדוע הזכות לעלות לארץ ישראל צריכה לכלול גם בני משפחה רחוקים של יהודי שאין להם אף זיקה ליהדות. במצב הנוכחי עליית לא יהודים למדינה במסגרת חוק השבות פוגעת במעמדה של מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי (גביון, 2006).

בראיה יהודית-הלכתית חוק השבות במתכונתו הנוכחית גורם לכך שאנשים שאינם יהודים על פי ההלכה יכולים לעלות לארץ במסגרתו ולהיחשב כיהודים, לא רק בשל סעיף הנכד אלא גם משום שבתיקון החוק בשנת תש"ל (1970) נקבע ש"יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה או שנתגייר..." - אין התייחסות לסוג הגיור. גדולי ישראל ביקשו לתקן ולהוסיף את המילה "כהלכה", אולם הצעה זו נתקלה בהתנגדות של קבוצות רפורמיות וקונסרבטיביות (שיף, 1881).

טור דעה

חוק השבות - פני היהדות העולמית

מאת שלו יריב

חוק השבות הוא חוק הבא לבטא את היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום היהודי. בשנת תש"ל (1970) נערך תיקון בחוק ובו הוגדר מיהו יהודי. "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה או שנתגייר..." הבעיה המרכזית היא שלא הגדירו איזה גיור, כך שעל פי חוק השבות גם מי שהתגייר בבית דין רפורמי או קונסרבטיבי נחשב יהודי, אף על פי שהוא אינו יהודי על פי ההלכה (שאקי, תשל"ז).

השאלה על מהות הגיור המוכר בישראל איננה נוגעת רק לעשרות ולמאות העולים ארצה ובידם תעודת גיור רפורמי או קונסרבטיבי. השאלה רחבה הרבה יותר: לא ייתכן שיימשך מצב שבו יתאפשר עקרונית, לכל אדם במקום כלשהו בעולם לבוא ולומר: אם בישראל אני נחשב יהודי, הרי ודאי שגם כאן יכול אני להיחשב כיהודי. יתירה מכך, גם רבנים שאינם חרדים עלולים לרשום יהודים אלה לנישואין בטענה ש"אם בישראל זה מספיק טוב, מדוע לא בשבילנו?" (שיף, 1881).

הסתכלות רוחבית זו שוללת טענה המציעה שכל מי שבא להירשם לנישואין ובידו תעודת גיור כלשהי, תיבדק כשרות תעודת הגיור על ידי בית דין רבני בארץ. אמנם בדיקה זו תענה על הבעיה של העולים ארצה ותמנע נישואי תערובת במידה מסוימת, אולם היא לא תענה על השאלה העקרונית החשובה ליהודי הגולה: האם בישראל מוכר גיור שנעשה שלא כהלכה או אינו מוכר?

הסתכלות רחבה זו על נוסח חוק השבות מעניקה ממד אחר למאבק על תיקונו והתאמתו להלכה היהודית - אין מדובר כאן רק בסכסוך מקומי בין יהודים לחילונים, מדובר בחוק שיש לו השפעה על קיומן של הקהילות היהודיות בתפוצות.

דבר העורכים

השיבה שבותנו

העיתון שלפניכם עוסק בנושא אקטואלי-אזרחי העומד על סדר היום הציבורי במדינת ישראל - נוסח חוק השבות.

בחרתי לעסוק בנושא זה משום שאני רואה בחוק זה חוק המייצג את פניה הציבוריים של מדינת ישראל. חוק השבות הוא חוק שמטרתו לבטא את היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום היהודי ומבוסס על הזכות ההיסטורית של העם היהודי לשוב לארצו. במהלך השנים התעוררה מחלוקת סביב השאלה מי נחשב יהודי וזכאי לעלות לישראל במסגרת החוק. בהיבט ההלכתי, המונח "יהודי" מתייחס לאדם שנולד לאם יהודייה או שהתגייר כהלכה, אך חוק השבות מעניק זכויות גם לצאצאים של יהודים, מה שמעלה שאלות על המתח בין ההגדרה ההלכתית לבין זו החוקית-אזרחית.

נוסח חוק השבות מעלה את השאלה - מהי יהדות על פי מדינת ישראל? הגדרתו "מיהו יהודי" בחוק השבות מעניקה הצצה על ראייתה הכוללת של המדינה בכל נושאי היהדות.

היותו של חוק השבות כה משמעותי מבחינת היותו פני הציבור היהודי במדינת ישראל, מעמידה כל תג ואות בו בזכויות מגדלת, גם למילים שלא נכתבו - יש משמעות.

מאז שנות ה-50 של המאה הקודמת ועד היום נמצא ניסוחו של חוק השבות על הבמה הציבורית, בעוד היהדות החרדית וגדולי ישראל רואים לנכון לתקנו כדי לשמור על הצביון היהודי המינימלי של מדינה יהודית ולשמר את מהותו הראשונית של החוק - שמירה על היותה של מדינת ישראל מדינת הלאום היהודי.

מי ייתן והשיבה שבותנו כבראשונה.

מקורות/טקסטים

גבזון, רות, באין חזון יפרע עם: מטרת על לישראל ונגזרותיה. מכון נאמן, 2006, עמ' 134-136.

שאקי, אבנר חי, מיהו יהודי - א, מוסד הרב קוק, תשל"ז.

שיף, שאול. המאבק על חוק השבות, במוקד, 1881.